IJROCHILIKNING ILMIY-NAZARIY JIHATLARI

J.Mo‘ydinov
Farg‘ona davlat univerasiteti San’atshunoslik fakulteti Musiqa ta’limi va madaniyat kafedrasi o‘qituvchisi

Tayanch tushunchalar: ansambl, ijrochilik, mahorat, sadolanish, iste’dod, ijrochilik mahorati, jamoaviy madaniyat.

Kalit so‘zlar: *Ansambl, yakkanavoz, jo‘rnavozlik, san’at, milliy cholg‘u*

Xalq ustalari yaratgan nodir cholg‘u asboblari ijrochilik madaniyati tufayli saqlanib keldi va ularni takomillashtirish davom etmoqda. Hozir bu an’analar ajdodlardan avlodlarga o‘tkazilmoqda.[1]

Ansambl tarkibida ishtirok etayotgan har bir yosh sozanda-ijrochini kamolatga yetkazishda, musiqiy asarlaming g‘oyaviy va badiiy tarzda chuqur o‘zlashtirishi, o‘z ijrochilik mahoratini va san’atini jamoaviy ijrochilikka uyg‘unlashtirib va boshqa cholg‘uchilarni eshitish va ularga kerak bo‘lsa yakkanavozlik sifatida, shuningdek ansamblning boshqa ahzolari uchun jo‘rnavozlik vazifasini bajara bilishi umumiy tarbiyaning muhim omillaridan biridir.

Ansambl sinfi fani bo‘yicha mashg‘ulot jarayonida avvalo o‘z cholg‘usini asrash, avaylash, ehzozlash bilan ardoqlash uqtiriladi, buning natijasida cholg‘uda sifatli va tarovatli sadolar chiqarish yo‘llariga alohida ahamiyat berilishi ko‘zda tutiladi, shuningdek jamoaviy ijrochilik uslublarini, ko‘nikmalarini mahsuliyat bilan to‘g‘ri o‘zlashtirish maqsadga muvofiqdir.

Barkamol avlod tarbiyasida muhim bo‘lgan omillami o‘rganish doimo dolzarb masalalardan bo‘lib kelgan va olimlaming tomonidan turli tarzlarda o‘rganib kelingan.

Insoniyat tarixida o‘z zamonasining mashhur olimlari ham ushbu omillar haqida fikrlar bildirib kelganlar. Yoshlaming ma’naviyatini yuksaltirishda san’at turlari doimo katta rol o‘ynab kelgan. Ko‘plab olimlar san’at va adabiyot ma’naviy hayotning ajralmas qismi deb hisoblab keladilar.

O‘zbek milliy cholg‘u ijrochiligining tarixiy, nazariy va amaliy masalalari O‘zbekiston olimlari F.Karomatli, I.Rajabov, T.Vizgo, S.Saidiy,

J.Rasultoyev, A.Malkeevalar, yevropalik musiqashunoslar G.Farmer, L.Pekkin, yaponiyalik S.Genichi va boshqa qator olimlar izlanishlarida keng tadqiq etilgan.

Chunonchi, T.Vizgo, A.Malkeyeva asarlarida o‘zbek xalq cholg‘ulari, ulaming tarixi, F.Karomatli tadqiqotlarida esa cholg‘ularning ijro imkoniyatlari, mahalliy

---

[1] Muyassarxon Achildiyeva, Ikromova Farangis Yigitali qizi International scientific-practical conference Vol. 14 No. 1 (2023): "THEORETICAL AND PRACTICAL FOUNDATIONS OF SCIENTIFIC PROGRESS IN MODERN SOCIETY"

uslublari, sozlanish va diapozonlari har tomonlama oʻrganiladi. Ayniqsa, mazkur uch olim hammualliflikda yozgan, Germaniyada nashr qilingan «Muzikqeca hiyechte in Bildem, Bd.III» kitobi cholgʻu san’atiga izchil yondashuv, batafsilligi bilan oʻzbek etnocholgʻushunoslik fani taraqqiyotiga muhira hissa boʻlib qoʻshildi.

Oʻzbekistonda mavjud boʻlgan nashrlardan tashqari olimning cholgʻu san’atiga oid boʻlgan oʻnlab ilmiy maqolalari xorijda ham'nashrdan chiqqan.

Zamonaviy musiqashunoslikda Oʻzbekiston xalqlarining musiqiy cholgʻulari xususida shu choqqacha alohida va maxsus ilmiy tadqiqotlar yaratilmaganligini ta’kidlash joiz. Holbuki, ushbu mavzuning barcha milliy va mahalliy muammolarini oʻrganish, urma cholgʻularning tuzilishi, uslubiy, nazariy va amaliy jihatdan yaxlit tadqiq etish mustaqillik mafkurasi va milliy-madaniy qadriyatlami tikiash masalalari matnida dolzarb ahamiyat kasb etib, milliy an’analami uygʻun rivojlanish vazifalari bilan ham bevosita bogʻliqligini ta’kidlamoq kerak.

Tarixdan ma’lumki, ijrochilikda qoʻshiqqa, raqsga cholgʻularda joʻr boʻlish xalqimizning ommaviy bayram va marosimlarida keng qoʻllanilgan. XX asrning oʻrtalariga kelib cholgʻulardan turli xildagi guruhlar tashkil qilinib, shuningdek qoʻshiqlami ham jamoa boʻlib ijro etishga boʻlgan e’tibor kuchaydi. Xalq ogʻzaki ijodiyoti tarmogʻidan tortib to professional san’at yoʻnalishlarida ijod qilib kelayotgan san’at ahli orasida bu jarayon keng qoʻllanila boshlandi. Ijrochilik amaliyotida turli tarkibdagi xalq cholgʻu va raqs ansambllari faoliyati keng ommalashdi. Musiqa madaniyati rivojida vokal-cholgʻu ansambllari, alohida cholgʻu hamda vokal cholgʻu ansambllari tuzildi. Ayniqsa, turli tarkibdagi vokal (bir ovozli, koʻp ovozli) ansambllar yoshlar faoliyatida keng ommalashayotganligiga guvoh boʻlmoqdamiz.

Ta’lim muassasalarining, ijrochilik amaliyotida oʻziga mutanosib va nomdosh cholgʻulardan guruhlar tuzish tendensiyasi avj ola boshladi. Dutorchilar ansambli, changchilar ansambli, doyrachilar ansambli, hattoki 1960 yilda Sulaymon Taxalov boshchiligida 12 ta cholgʻuchilardan iborat-udchilar ansambli, yoki ustoz sozanda Turgʻun Alimatov sinfida tanburchilar ansambli ham ijrochilikning yangi-yangi qirralarini namoyish etishga muyassar boʻldi. 0ʻzbekiston davlat konservatoriyasida turli tarkibdagi ansambllar tashkil etilib, koʻp yillardan beri oʻz faoliyatini munosib tarzda olib bormoqdalar. Bunga yorqin misol qilib, oʻz davrida mashhur boʻlgan professor A.Odilov rahbarligidagi changchilar ansambli, professor M.Toshmuhamedov rahbarligidagi gʻijjakchilar ansambli, dotsent Gʻ.Ergashev rahbarligidagi afgʻon rubobchilar ansambli, “Orkestr dirijyorligi” kafedrasi mudiri, professor F.Abdurahimova rahbarligida tashkil etilgan “Soʻgʻdiyona” xalq cholgʻulari kamer orkestri faoliyati alohida tahsinga loyiq.

“Changchilar ansambli” (1968) Toshkent davlat konservatoriyasida (Hozirda-Oʻzbekiston davlat konservatoriyasi) Oʻzbekiston san’at arbobi, mohir sozanda, professor A.Odilov tashabbussi bilan tashkil qilingan. Ansambl ijro dasturidan oʻzbek mumtoz musiqasi, bastakorla'r ijodi, qardosh xalqlar hamda jahon klassik

kompozitorlarining durdona asarlari keng oʻrin olgan. Har bir janr yoki uslubga xos asarlar changchilar ansambli talqinida oʻziga xos jozibaga ega boʻlgan. Ansamblda chang (pikkolo) bilan birga alt va bas changlarining oʻrin olganligi umumiy talqin tarannum jozibasida rang-baranglikni taʼminlagan. Musiqiy asarlami mohirlik bilan ijro etib, har bir chiqishlarida tinglovchilar eʼtiborini oʻziga jalb eta olgan. Shu bilan birga bir qator ragʻbatlarga ham sazovor boʻlgan. Ansamblning konsert gastrol safarlari XX asming 70-yillaridan boshlangan. 1970-yili Moskvada bolalar va oʻsmirlaming musiqiy-estetik tarbiyasi boʻyicha oʻtkazilgan Xalqaro anjumanda qatnashib, diplom bilan taqdirlangan. Ansambl tashkil topgandan buyon Mustaqil davlatlar hamdoʻstligi hamda xorijiy davlatlarda (jumladan, Ozarbayjon, Tojikiston, Ukraina, Vetnam) bir necha ijodiy konsert safarlarida boʻlib, oʻzbek cholgʻu ijrochilik sanʼatini yuqori saviyada namoyish qilgan.

Darhaqiqat, jahon musiqachilarining ijrochilik amaliyoti doimiy oʻsish, yangilik izlash, zamonga moslashish va rivojlantirish tamoyiliga asoslanib boradi. Cholgʻu ijrochiligi amaliyoti rivoji sozandalaming mahoratini oshirish, turli xalqlar madaniyatini uygʻunlashtirish va kichik ansambllar bilan katta-katta tadbirlami amalga oshirish uslubiga moslashib boradi. Ushbu uslubni yoshlar orasida keng ommalashtirish muhim ahamiyatga cgadir. Yakka ijrochilik mahoratining oʻsishi, jamoa boʻlib ijro etish koʻnikmalarini hosil qilishda, jahon xalqlari musiqa madaniyati va sanʼatini yaxshi tushunib yetish va ijro etishda oʻzining katta taʼsirini koʻrsatdi

Har bir davr oʻz zamonasi muhitiga sozlanadi. Eng dolzarb jarayonlar ijodiyotning maqsad va vazifalari boʻlib kelgan. Musiqa sanʼatimizning ayni paytdagi rivojida ansambl ijrochiligiga boʻlgan talab va ehtiyoj tobora oshib bormoqda.

Yoshlarning kanioloti uchun xizmat qiladigan bunday ijodiy ishlarni roʻyobga chiqarish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev SH.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. - Toshkent: Oʻzbekiston, 2017. - 488 b.

2. A.Q.Lutfullaev Changchilar ansambIi.-«A.Qodiriy» Xalq Me'rosi nashrityoti 2003

3. H.Nurmatov, O.Nazarov, SH.Janaydarov.- Cholgʻuchilar ansambli. «Bilim» nashriyoti 2005

4. Shohida, S. (2014). The role of the older generation in the education of young people. *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences*, (11-12), 178-180.

5. Ataboyeva, S., & Ergashev, A. (2023). THE PLACE OF NATIONAL INSTRUMENTS IN THE ART OF MUSICIANS. *Science and innovation*, *2*(C1), 38-

41.

6. Kirgizov, I., Kirgizov, I., Najmetdinova, M., & Atabayeva, S. (2022, February). THE GENESIS OF THE DEVELOPMENT OF MUSIC CULTURE. In *Archive of Conferences* (pp. 57-60).

7. Kirgizov, I., Imyaminovich, K. I., Nurmuhammedjanov, A., Sotvoldievich, S. B., Mamasodikovna, N. M., & Juraevna, A. S. (2021). The Pleasure of Singing, Listening and Understanding Navoi. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 2410-2413.

8. Нурмуҳамеджанов, А. (2022). ЁШЛАР ИЖТИМОИЙ ФАОЛЛИГИНИ ОШИРИШДА БЎШ ВАҚТДАН ФОЙДАЛАНИШ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, *2*(10-2), 442-446.

9. Исаков, У. (2022). ЎЗБЕК МУСИҚА САНЪАТИ ВА УНИНГ ЁШЛАР МАЪНАВИЙ ДУНЁҚАРАШИ ШАКЛЛАНИШИДА ТУТГАН ЎРНИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, *2*(10-2), 405-411.

10. Isakov, U. T. (2022). SOCIAL PHILOSOPHICAL GENESIS OF THE DEVELOPMENT OF UZBEK MUSIC CULTURE. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, *2*(10-2), 589-594.

11. Djalalova, N. (2022). FUNDAMENTALS OF MUSICAL AND PEDAGOGICAL SKILLS. *Science and Innovation*, *1*(8), 478-481.

12. Djalalova, N. X. (2022). FORTEPIANODA IJRO ETISH YOSHLARNI MUSIQIY TAFAKKURINI FAOLLASHTIRUVCHI OMIL SIFATIDA. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, *2*(10-2), 394-399.

13. Шокиров, Т. Н. (2022). МИЛЛИЙ МУСИҚА МАДАНИЯТИ ВА УНИНГ РИВОЖЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ (фольклор, достончилик, мақом мисолида). *Science and innovation*, *1*(C3), 31-38.

14. Шокиров, Т. Н. (2022). АБУ НАСР ФОРОБИЙНИНГ МУСИҚА ИЛМИГА ҚЎШГАН ҲИССАСИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, *2*(10-2), 353-359.

15. Nurmamatovich, S. T. (2021). Theoretical of national music culture fundamentals.

16. Shakirov, T. N. (2022). SUCCESSION IS THE MAIN PRINCIPLE OF DEVELOPMENT OF NATIONAL MUSIC CULTURE. *Oriental Journal of Social Sciences*, *2*(06), 1-10.

17. Орзибоев, Р. (2022). МАРКАЗИЙ ОСИЁ МУТАФАККИРЛАРИНИНГ МУСИҚА МАДАНИЯТИГА ДОИР АСАРЛАРИ ТАҲЛИЛИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, *2*(10-2), 452-456.

18. Tokhtasinovich, I. U., & Abdumutalibovich, O. R. (2022). The Influence of Music Culture on The Peoples of Central Asia in The Development of Uzbek Music Culture. *Eurasian Journal of Humanities and Social Sciences*, *5*, 70-73.

19. Muydinov, J. S. (2022). XALQ QO 'SHIQLARI–USTOZLAR SAYQALIDA. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, *2*(10-2), 606-610.

20. Nurmuhammadovich, O. R., Sharobidinovich, J. M., & Isroilovich, M. I. Usmanova Shoxista Shavkat qizi.(2022). *UZBEK MUSIC HISTORICAL THE ROLE OF FOLKLORE CREATION IN*.

21. Achildiyeva M. Ikromova F. The ballet "Tomaris" in the culture of Uzbek ballet plase and significance Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development ISSN (E):2751-1731 15-19 bet (Berlin Germany 2022)

22. Achildiyeva M. Ikromova F. "O'zbek musiqa san'atida maqomning o'rni" Proceedings of Global Technovation 2nd International Multidisciplinary Scientific Conferense . London 2020 90-93 bet

1. 23. Achildiyeva M. Xojimamatov A. Yuldasheva D. Ikromova F. "Uyghur Folk Singing Genre" Turkish Online Journal of Qualitative (TOJQI) Inquiry (Turkiya 2021) 3509-3517 bet (SCOPUS)

23. M.Achildiyeva 2021 Academic Yunus Rajabi and His Scientific Heristage Annals of Romanian Society for Cyell Biology 25(4) 9092-9100

24. Achildiyeva M, Xojimamatov A, Ikromova F (2022) Shashmaqom saboqlari: "Navo" maqomi xususida. INTERNATIONAL JOURNAL FOR ENGINEERING AND MANAGEMENT RESEARCH 11(01) 55-58

25. Maxfuzakhon Karimova, Muyassarkhon Achildiyeva, Farangiz Ikromova (2021) USE FROM REDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN MUSIC LESSONS EUROPEAN SCHOLAR JOURNAL "An open accyess, peyer reviyewyed multidisciplinary journal" 2 (4) 460-463

26. Ikromova F. O'ZBEKISTON XALQ HOFIZI OCHILXON OTAXONOVNING HAYOT YO'LI CHIZGILARI. INNOVATIVE DEVELOPMENT IN THE GLOBAL SCIENCE Vol. 1 No. 3 (2022): 151-156

27 Achildiyeva M, Ikromova F REYNGOLD GLIER VA TOLIBJON SODIQOVNING «LAYLI VA MAJNUN» OPERASIDA MAQOM YO'LLARINING QO'LLANILISHI UIF-2022: 8.2 SCIENCE AND INNOVATION ISSN: 2181-3337 INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL 2022 №4 23-28 bet

28 Xojimamatov A, Ikromova F. MUSIQIY SAHNAVIY ASARLARNING IJROCHILIK MUAMMOLARI (O'ZBEKISTON KOMPOZITORLARI IJODI MISOLIDA) UIF-2022: 8.2 SCIENCE AND INNOVATION ISSN: 2181-3337 INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL 2022 №4 29-33 bet

29 Ikromova F. SHASHMAQOMDA TURKUM ASAR TARONALARI UIF 2022: 8.2 SCIENCE AND INNOVATION ISSN: 2181-3337 INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL 2022 №4 29-33 bet.

30 Hojimamatov Azimjon CHANG CHOLG'USI TARIXIGA BIR NAZAR VA UNING ORNAMENTAL BEZAKLARI Oriyental Renaissancye: Innovative, yeducational, natural and social sciyencyes VOLUME 2 | ISSUE 10/2 ISSN 2181-

1784 Sciyentific Journal Impact Factor SJIF 2022: 5.947 Advanced Sciences Index Factor ASI Factor = 1.7 (265-275 bet).

31 Muyassarxon Achildiyeva SHASHMAQOM MUSHKILOT BO'LIMINING NAZARIY ASOSLARI Oriental Renaissancye: Innovative, educational, natural and social sciences VOLUME 2 | ISSUYe 10/2 ISSN 2181-1784 Scientific Journal Impact Factor SJIF 2022: 5.947 Advanced Sciences Index Factor ASI Factor = 1.7 (344-352 bet).

32 Xojimamatov Azimjon, Muhammadjonova Mohinur. VIKTOR ALEKSANDROVICH USPENSKIYNING IJODIY YO'LI Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences (E)ISSN:2181-1784 www.oriens.uz SJIF 2023 = 6.131 / ASI Factor = 1.7 3(3), March, 2023 587-591 bet.

33 Ачилдиева Муяссархон, Аткиёева Рухшона. АМИР ТЕМУР ВА ТЕМУРИЙЛАР ДАВРИДА САНЪАТНИНГ ТУТГАН ЎРНИ Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences (E)ISSN:2181-1784 www.oriens.uz SJIF 2023 = 6.131 / ASI Factor = 1.7 3(3), March, 2023 578-583 bet.

34 M.Achildieva, N.Butabayeva, M Nasirova A GLANCE AT THE SCIENTIFIC AND CREATIVE HERITAGE OF BORBAD MARVAZI European Journal of Agricultural and Rural Education (EJARE) Vol. 4 No. 05, May 2023 ISSN: 2660-5643 1-6 bet

35 Muyassarxon Achildiyeva, Ikromova Farangis Yigitali qizi International scientific-practical conference Vol. 14 No. 1 (2023): "THEORETICAL AND PRACTICAL FOUNDATIONS OF SCIENTIFIC PROGRESS IN MODERN SOCIETY"